

LAGRÅDET

Utdrag ur protokoll vid sammanträde 2020-02-24

Närvarande: F.d. justitieråden Gustaf Sandström och Karin Almgren samt justitierådet Stefan Johansson

Ökat skydd mot hedersrelaterad brottslighet

Enligt en lagrådsremiss den 6 februari 2020 har regeringen (Justitiedepartementet) beslutat inhämta Lagrådets yttrande över förslag till

1. lag om ändring i brottsbalken,
2. lag om ändring i lagen (1971:289) om allmänna förvaltningsdomstolar,
3. lag om ändring i passlagen (1978:302),
4. lag om ändring i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga,
5. lag om ändring i socialtjänstlagen (2001:453).

Förslagen har inför Lagrådet föredragits av kansliråden Johanna Gustafsson och Charlotte Lönnheim samt rättssakkunniga Rezanne Marouf, biträdda av departementssekreteraren Kajsa Laxhammar.

Förslagen föranleder följande yttrande.

Förslaget till lag om ändring i brottsbalken

4 kap. 4 c §

För äktenskapstvång döms den som genom olaga tvång eller utnyttjande av utsatt belägenhet förmår en person att ingå ett närmare angivet äktenskap eller en närmare angiven äktenskapsliknande förbindelse.

Det andra ledet av det föreslagna barnäktenskapsbrottet innebär att det straffbara området utvidgas när brottet riktas mot någon som inte har fyllt 18 år. Det ställs då inget krav på olaga tvång eller utnyttjande av utsatt belägenhet (otillbörligt medel), utan det är för straffansvar tillräckligt att gärningspersonen förmår eller tillåter barnet att ingå ett äktenskap eller en äktenskapsliknande förbindelse.

Det är inte helt klart vilka situationer förslaget i denna del avser att träffa, utöver de som redan omfattas av bestämmelsen om äktenskapstvång. I remissens avsnitt En ny straffbestämmelse om barnäktenskapsbrott finns skrivningar som anger att det "anses ligga i sakens natur att ett barns utsatta belägenhet uppkommer redan genom en vuxens psykiska överläge i förhållande till barnet" (s. 42) och att är "offret ett barn anses barnet i förhållande till närstående vuxna regelmässigt befinna sig i en sådan beroendeställning som utgör en särskilt utsatt belägenhet" (s. 40). Under den fortsatta beredningen bör klargöras vad som avses gälla.

Äktenskapstvång är undantaget från kravet på dubbel straffbarhet och kan därför bestraffas i Sverige även om äktenskapstvånget har begåtts i en stat där det inte är kriminaliserat. Den svenska domsrätten träffar inte bara svenska medborgare och utlänningar

med hemvist i Sverige utan även utlänningar som finns här.
(Se 2 kap. 2 § brottsbalken.)

Kravet på dubbel straffbarhet vilar bl.a. på den folkrättsliga non-interventionsprincipen, dvs. att stater inte ska gripa in i varandras inre angelägenheter. För att ett undantag från kravet på dubbel straffbarhet ska kunna motiveras har som huvudregel krävts att det finns en hög grad av internationell samsyn när det gäller den aktuella brottsligheten och behovet av en kriminalisering. Även om en sådan samsyn inte i samma grad har förelegat eller kunnat konstateras har vissa ytterligare undantag gjorts. Det har då rört sig om särskilt allvarlig brottslighet eller brottslighet som är av internationell och gränsöverskridande karaktär. Det senare skälet anfördes när undantag från dubbel straffbarhet gjordes i fråga om äktenskapstvång (se prop. 2013/14:208 s. 74 f.).

Mot denna bakgrund finns inget att erinra mot att barnäktenskapsbrott som uppfyller rekvisiten för äktenskapstvång undantas från kravet på dubbel straffbarhet. När det gäller sådana barnäktenskapsbrott där något otillbörligt medel inte har använts är frågan mer svårbedömd.

Det är i Sverige inte möjligt att få s.k. äktenskapsdispens, vilket innebär att det inte är möjligt att ingå ett äktenskap där en eller båda parterna är under 18 år. Vidare gäller som huvudregel att inga utländska barnäktenskap ska erkännas i Sverige. Undantag ska aldrig kunna göras om någon av parterna fortfarande är under 18 år vid prövningen. Det finns flera länder som tillåter äktenskapsdispens för personer som inte har fyllt 18 år och som inte har kriminaliserat barnäktenskap i de fall det inte har använts något otillbörligt medel. Det innebär att ett äktenskap som lagligen ingås mellan t.ex. två

17-åringar i ett land där dispensmöjlighet finns, skulle kunna straffas enligt svensk lag.

Vad nu sagts talar emot att undanta barnäktenskapsbrott, som inte innefattar något otillbörligt medel, från kravet på dubbel straffbarhet. Samtidigt har det föreslagna brottet även i denna del en tydlig internationell och gränsöverskridande prägel. De personer som utsätts för sådana barnäktenskapsbrott är i stor utsträckning flickor och pojkar med utländsk bakgrund och äktenskapen ingås inte sällan i samband med resor till familjens ursprungsland. För det fall kravet på dubbel straffbarhet upprätthålls skulle det således finnas möjlighet att kringgå straffbestämmelsen.

Regeringen framhåller att det krävs ett särskilt åtalsförordnande för brott som har begåtts i ett annat land och att det därför finns en möjlighet att underlåta att väcka åtal i de fall det inte framstår som ändamålsenligt eller motiverat. Regeringen uttalar att som utgångspunkt bör åklagare inte väcka åtal för en gärning som helt saknar anknytning till Sverige och då det inte finns något svenskt intresse av att ingripa mot gärningen.

En straffbestämmelses närmare tillämpning bör inte vara beroende av reglerna om åtalstillstånd. Ett av syftena bakom dessa regler är emellertid att balansera tillämpningen när det gäller brott som har en tydlig internationell dimension och där det finns en uppenbar risk att syftet med bestämmelsen urholkas för det fall kravet på dubbel straffbarhet upprätthålls. Mot denna bakgrund anser Lagrådet att förslaget får godtas.

29 kap. 2 §

Enligt 29 kap. 1 § andra stycket brottsbalken ska vid bedömningen av straffvärdet beaktas bl.a. de avsikter eller motiv som gärningspersonen haft. Hedersmotiv kan därför enligt nuvarande lagstiftning beaktas vid straffvärdebedömningen, vilket också sker i rättstillämpningen. Vidare kan vissa av de försvårande omständigheterna i 29 kap. 2 §, t.ex. punkterna 3 och 8, vara tillämpliga. Det kan därför sättas i fråga om det finns något egentligt behov av den föreslagna straffskärpningsgrunden. Med varje ny straffskärpningsgrund ökar dessutom risken för att den allmänna regeln i 29 kap. 1 § skyms och att sådana omständigheter som inte uttryckligen anges i 29 kap. 2 § inte beaktas i tillräcklig utsträckning.

Motsvarande diskussion fördes i samband med införandet av punkterna 7, 8 och 9. I samtliga fall ansåg lagstiftaren att det fanns ett behov av att tydliggöra att omständigheterna ska anses som försvårande vid straffvärdebedömningen. Mot denna bakgrund finner Lagrådet att det nu saknas skäl att utifrån systematiska utgångspunkter motsätta sig förslaget.

Utformningen av bestämmelsen kan ge anledning till tveksamhet beträffande tillämpningsområdet. Begreppet heder kan inte sägas ha en entydig innebörd. Samtidigt har Lagrådet förståelse för svårigheterna att mer precist definiera detta uttryck. Det bör också beaktas att det som bestämmelsen avser att träffa redan kan beaktas med stöd av gällande bestämmelser och att författningskommentaren till den föreslagna straffskärpningsgrunden närmare anger vilka situationer som avses. Lagrådet anser därför att utformningen av bestämmelsen kan accepteras.

Förslaget till lag om ändring i lagen med särskilda bestämmelser om
vård av unga

I remissen föreslås att det i lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga införs en möjlighet att besluta om utreseförbud för ett barn. Syftet med reglerna är att skydda barn från att föras ut ur landet för att ingå äktenskap eller att könsstympas. Mot bakgrund av syftet med det nya regelverket och den anknytning det har till de etablerade bestämmelserna om omhändertagande av barn har Lagrådet inte något att invända mot att det placeras i denna lag.

45 §

Straffbestämmelsen träffar den som för ut ett barn ur Sverige. Straffansvar kan komma i fråga även om barnet frivilligt lämnar Sverige. I författningskommentaren anges nämligen att det inte krävs att barnet förmås eller tvingas att lämna landet. Det är tillräckligt att det finns ett samband mellan gärningspersonens agerande och att barnet reser utomlands. Det kan t.ex. handla om att gärningspersonen reser tillsammans med barnet eller på annat sätt aktivt verkar för en sådan resa genom att anordna eller planera denna. Även försök är straffbart och det finns inget undantag för ringa fall.

Det kan sättas i fråga om inte straffbestämmelsen omfattar situationer som knappast kan anses straffvärda. Såvitt Lagrådet förstår träffar straffbestämmelsen t.ex. sådana situationer där barnet tillsammans med en jämnårig – en kamrat eller pojk- eller flickvän – gör (eller försöker göra) en resa över dagen till ett nordiskt grannland, i vart fall då den jämnåriga kamraten eller pojk- eller flickvännen är den som tagit initiativ till samt planerat och anordnat resan.

Mot denna bakgrund bör vid den fortsatta beredningen övervägas om det finns anledning att begränsa det straffbara området.

Övriga lagförslag

Lagrådet lämnar förslagen utan erinran.